

Szakdolgozat

Gáspár Alexander

2021

Budapest Corvinus Egyetem
Nemzetközi, Politikai és Regionális Tanulmányok Intézet
Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék

A Nostra Aetate szelleme a nyugat-európai keresztény és muszlim közösségekben a 2000-es évek terrortámadásaitól Ferenc pápáig

Gáspár Alexander
Nemzetközi Tanulmányok alapszak

2021

Szeminárium-vezető neve: dr. Rostoványi Zsolt

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS, A TÉMA ÉS A MÓDSZERTAN ISMERTETÉSE	1
ELSŐ FEJEZET: ISZLÁM EURÓPÁBAN.....	4
1.1 Az iszlám rövid ismertetése.....	4
1.2 A kereszténység rövid ismertetése	6
1.3 Az iszlám megjelenése Európában	8
1.4 Az európai muszlim integráció.....	12
MÁSODIK FEJEZET: A DZSIHÁD NYUGAT-EURÓPAI KÖVETKEZMÉNYEI.....	15
2.1 A dzsihádizmus rövid ismertetése	15
2.2 Az iszlamofóbia Nyugat-Európában	17
2.3 A sorsfordító nyugat-európai terrortámadások 2000-től	19
HARMADIK FEJEZET: NOSTRA AETATE.....	22
3.1 A Nostra Aetate szellemisége.....	22
3.2 A párbeszéd kezdete	23
NEGYEDIK FEJEZET: A TALÁLKOZÁS KULTÚRÁJA.....	28
4.1 Az iszlám és Ferenc pápa	28
ÖSSZEGZÉS	31
Felhasznált irodalom	33

BEVEZETÉS, A TÉMA ÉS A MÓDSZERTAN ISMERTETÉSE

Az emberiség ősidők óta arra törekszik, hogy a veleszületett lehetőségeit bővíteni tudja, társadalomban elfoglalt helyzetén változtasson – lehetőleg növekvő tendenciát mutatva, bizonyos értelemben felállni a világot jelentő „deszkákra”. Ennek érdekében minden rendelkezésére álló eszközt és kapcsolatot kihasznál, ha pedig úgy érzi, az a pont, ahol jelenleg az életében tart, leginkább annak köszönhető, hogy földrajzilag hol helyezkedik el, helyet változtat. Ez a döntés mindenki számára egyaránt megterhelő lehet, hiszen minden biztos pontot hátrahagyva „új életet” kell kezdeni valahol máshol. Ezt a folyamatot konyhanyelven pusztán „költözés”-ként hívjuk, demográfiai szempontból viszont a „tömeges migráció” kifejezést illendő használni.

A migrációval együtt azonban nem csak új munkahelyet kapunk, hanem az adott célország kultúráját, vallását, hagyományait is el kell fogadnunk. Így egy teljesen egyértelmű hozadéka lesz a migrációnak: a népek összekeverednek. Egy másik, ezzel szoros összefüggésben álló kifejezés (vagy akár annak következménye) kerül elő, ez pedig az „integráció”, melynek gyakorlati funkciója a beilleszkedés, mely során az integrálódó megőrizheti saját kultúráját, de minden más alap dologban alkalmazkodnia kell a befogadó országhoz. Zavartalan és sikeres népvándorlásnak nevezhetjük azokat, amelyekben ez a beilleszkedés konfliktusok nélkül megy végbe, mint egy emberi testben, amely elfogadja az idegen szervet – s gyakran ez a szerv életmentő lehet. Vannak azonban esetek, amikor ez a békés tendencia nem tartható fenn, elhúzódik, vagy meg sem jelenik, sőt, az adott népek az erőszakos ellenállástól sem riadnak vissza.

Ahogy időrendben haladunk, több olyan eseménynek is szem-és fültanúi lehettünk, amelyek okán joggal merülnek fel bennünk kételyek a migráció, de azon belül is leginkább a más nemzetekkel való együttélés lehetőségéről. Természetesen látnunk kell, és közelebbről is megvizsgálásra kerül majd, hogy minden okozatnak van egy okozója. Ami tehát az iszlám vallás körüli jelenlegi legnagyobb problémákat jelenti, nem kizárólag egy semmiből érkező térhódítás, hanem több, korábbi években, akár évszázadokban elszenvedett megkülönböztetésre adott reakció is lehet. Többek között azért is érdekes a keresztény és muszlim közösségek összehasonlítása, mert mindkét vallás rendelkezik térítő jelleggel. Az előbbi jóval korábban is bizonyította a keresztes háborúk, és a más vallásokat követők diszkriminálása során (bár ezen háborúk célja nem kizárólag a térítés volt) s, jóllehet, az ilyen és ehhez hasonló tevékenységek emlékezetünkbe „égtek”, melyek

befolyásolhatják cselekvéseinket. A könnyebb megértés érdekében személyes példát vehetünk, hiszen ha életünk során valamikor hátrányos megkülönböztetésben, vagy diszkriminációban van részünk, az első adandó alkalommal kitörünk belőle, s a saját céljaink, érdekeink szem előtt tartása prioritást élvez minden mással szemben.

Tény, hogy az iszlám térhódítása és hittérítése látványosabb kereteket öltött az évszázadok során, annak ellenére is, hogy a Koránban foglaltakat sokan tévesen értelmezik. A legelterjedtebb magyarázat szerint a „dzsihád” jelentése „szent háború”, melyet a muszlim vallásúak folytatnak a „hitetlen” keresztények ellen. Azonban a dzsihád valójában „erőfeszítést, küzdelmet” jelent, s mivel az iszlám úgy tartja, hogy a jó Allahtól ered, ezért a dzsihád tulajdonképpen „küzdelem Allah útján” (fi szabíl Alláh) A szó maga az arab *dzsahada*, vagyis „erőfeszítés”, tehát a minden képesség és erőfeszítés ráfordítása a probléma megoldására. Azonban ez gyakran esik félreértelmezés áldozatává, hiszen a prófétai hadiszekben szerepel ugyan a fizikai hadviselés, mint a dzsihád formája, de annak csak nagyon csekély része. A lélekben megélt dzsihád nagyon összetett, a muszlimok több belső harcot is folytatnak önmagukkal, ideértve a világi szenvedélyek elleni harcot, Allah parancsainak betartására tett erőfeszítéseket és a tilalmak elkerülését, és azt is, hogy Allahot bármely családtagjuknál jobban szeressék. Mindezek egy modern világban kihívást jelentenek. ¹

Az idők során az iszlám vallásúak is ugyan úgy szenvedtek üldöztetésben, mint bármely más vallás tagjai. A Korán 22: 39-40 szúráiban „engedélyt kaptak a harcra azok, akik ellen harcolnak, mivel ők jogtalanságot szenvedtek el (...) csupán azért, mert azt mondták: Allah a mi Urunk!”.² Minden nemű harc tehát a muszlimok létét fenyegető elnyomás megszüntetéséért zajlik. Ilyen harcokat azonban csak a vallási és/vagy politikai vezetők hirdethetnek meg, minden más, muszlimok által elkövetett agresszív cselekedetet elítél a muszlim vezetők döntő többsége, s már fatvában (vallásjogi rendeletben) is elítélték a terrorizmus minden formáját.

---

¹ Ramlan & Tengku Erwinsyahbana & Nurul Hakim: The Concept of Jihad in Islam. IOSR Journal of Humanities and Social Science, Volume 21, Issue 9, Ver. 7. September, 2016, 35-41. o. <https://osf.io/preprints/inarxiv/8gb35/>

² Dr. Abdul Fattah Munif, a Magyarországi Muszlimok Egyháza kutatójának értekezése, Összevont nyílt találkozó, Budapest Mecset, 2012. <https://iszlami.com/iszlami-az-elet-vallasa/iszlami-es-nyugat/item/1311-a-dzsihad-valodi-jelentese>

Az utóbbi években előtérbe kerültek olyan muszlim közösségek, melyek mind a nagy migrációs hullámokban, mind a nem teljesen békés hit-és térhódításokban egyaránt jelentős szerepet játszanak. – fontos itt is megjegyezni, hogy a muszlim vallási vezetők elítélik az önkényes, öncélú, saját megfontolásból agresszívan cselekvőket. Sok valódi és önjelölt „szakértő” a migrációt egyenlővé tette a konfliktusokkal, némelyikük egyenesen „háborút” emleget a muszlim migránsok és a nem muszlimok között. A szakdolgozatom célja, hogy górcső alá kerüljenek ezen muszlim közösségek és az Európában többségben lévő keresztény közösségek között lévő viszonyok. Ehhez a vizsgálathoz segítségemre lesz VI. Pál, II. János Pál, XVI. Benedek és Ferenc pápa, illetve a II. Vatikáni Zsinat Nostra Aetate dokumentuma – vagyis a felhívás a békés együttélésre. Annak érdekében, hogy ne kelljen a történeti szálat a 6-7. századtól kezdeni, az utóbbi időszak változatos és konfliktusokban nem ritka éveit fogom alapul venni, egész pontosan a 2000-es évektől elszenvedett terrortámadásokat a nyugat-európai közösségekben. A történelmi szál egy halvány reménysugárral az alagút végén záródik, Ferenc pápa személyével, aki több, manapság nagyon megosztó témában is demokrata módon nyilatkozott. Mindebből világossá válik, hogy a dolgozat nem gazdasági jellegű elemzést és megfigyelést tartalmaz, hanem történelmi-társadalmi eseményeket és azok következményeit figyeli meg, alapvetően leíró jelleggel, de releváns elemzésekbe is bocsátkozom.

A témaválasztás relevanciája abban rejlik, hogy a már említett „szakértők” kijelentéseit ne csak a felszínről figyeljük, hanem kritikus szemlélettel álljunk hozzájuk, pontosabban megértsük azt, miként hatott – ha volt egyáltalán hatása – az említett Nostra Aetate a nyugat-európai keresztény és muszlim közösségek kapcsolatára, illetve, legfőbb kérdése, hogy ezeken miként változtathat Ferenc pápa alapvetően liberális hozzáállása.

A dolgozat pozitív végkimenetelben reménykedik, ezért a hipotézis szerint a két vallás vezetői által a társadalmak változhatnak, amely enyhíthet a két közösség konfliktusain, amennyiben tovább folytatják békéltető missziójukat (Ferenc pápa közbenjárásával), kitartanak az Isten iránt és a felebarát iránt érzett parancsok mellett, és nem ütköznek leküzdhetetlen akadályokba.

ELSŐ FEJEZET: ISZLÁM EURÓPÁBAN

1.1 Az iszlám rövid ismertetése

Ahhoz, hogy az okfejtésünk megalapozott és átlátható legyen, elsőként az alapvető fogalmakat kell tisztáznunk, meg kell ismernünk a „történetünk főszereplőit”.

Az iszlám kifejezés mindig is két jelentéssel bírt, az iszlám vallás és iszlám civilizáció eltérő kifejezések, a gyakorlatban azonban találhatóak átfedések, hiszen, alapvetően nem különül el a vallás és az állam a muszlim világban (bár természetesen ebben az esetben is lehetnek kivételek, lásd: Törökország eltörölte a kalifátust). Az utóbbi időben azonban gyakran megfogalmazzuk, feltételeznek egy harmadik változatot, a politikai iszlámot, amely tulajdonképpen az előző kettőt egyesíti, ezáltal nem csak vallási, de (muszlim szervezeten belüli) jogi megalapozottsággal is felruházva bármilyen, a hit nevében elkövetett cselekedetet. Az iszlám tehát az élet minden területét szabályozni kívánja (étkezési szokások, a hölgyek ruházata, családon belüli „hierarchia” stb...). „Muszlimnak lenni nem csupán hit kérdése, hanem szociológiai tény is.”³ A muszlim identitás tehát nem feltétlenül egyetlen vallási meggyőződés, hanem egy olyan egyéni fejlődés, melynek során vallási, etnikai, kulturális és politikai behatások is érik az adott személyt.

Az iszlám alapvetően két kategóriába sorolja az embereket: van, aki hívő, és van, aki hitetlen. Az, hogy valójában ki tekintendő hitetlennek, nem egységes, különböző muszlim irányzatok különbözőképpen értelmezik, és a számos eltérő fordítás sem teszi ezt egyértelművé: pogányok, politeisták, bálványimádók. A radikális muszlimok, vagyis a dzsihádisták utóbbiak ellen harcolnak, olyanok, akik az erőszakos küzdelmet szükségesnek tartják Allah földi uralmának helyreállítása és a muszlim közösség védelmének érdekében. Ha az umma (közösség) veszélybe kerül, akkor a dzsihád nem csak kollektív kötelezettség (*fard kifaya*), hanem egyéni kötelesség is (*fard ayn*).⁴ A dzsihádisták jellemzően azokat is hitetlennek tartják, akik nem az ő értelmezésük

---

³ Jytte Klausen: Muslims Representing Muslims in Europe: Parties and Associations after 9/11. Abdulkader H. Sinno: Muslims in Western Politics. Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis, 2009; 100–101. o.

⁴ BBC News: What is jihadism? 2014 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30411519> (letöltés dátuma: 2020.11.04)

szerinti iszlámot vallják. ⁵Minek utána az iszlám szerint Allah minden embernek megadja a lehetőséget, a kegyelemben való részesülésre, egyes felfogások szerint ezzel a lehetőséggel mindenkinek élnie kell. Az iszlám egy globális szinten elterjedt vallás, amely minden egyes emberhez szól és mindenkinek az általuk megadott irányelveket, törvényszerűségeket kellene követni függetlenül kortól, nemtől, és attól, hogy ki melyik népcsoporthoz tartozik. A saría egy olyan feltételezést alapoz meg, mely szerint az egész világban egyetlen rendszer (esetünkben a rendszer egyenlő lehet az iszlám vallással és minden aspektusával) irányít. Ennek oka, hogy a saría alapvetően ott szerez magának érvényt, ahol mind a politikai, mind a társadalmi feltételei megvannak ahhoz, hogy kizárólagos, de legalább is többségben lévő muszlim közösség alakuljon ki. ⁶

Az évtizedek során a dzsihádisták általában a sariával igazolták a különböző terrorcselekményeket, amely egyre rosszabb és rosszabb fényben tüntette fel azt. Jelentése a „forráshoz vezető út”, tehát a követendő példa, a járható út a muszlimok számára, tágabb értelmezésben tekinthetünk rá iszlám jogként is, hiszen minden muszlim ezt követi, e szerint él. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a saría nem a klasszikus, nyugati értelemben vett, egységes, kodifikált és írott formában is elérhető jog, sokkal inkább isteni jog, amely megváltoztathatatlan és szent, egyfajta iránymutatás. Az ember által alkotott jog, a *fikh*, amely az isteni elvek gyakorlati megvalósítása, interpretációja, keretbe foglalása. A saría valódi jelleme azonban továbbra is vitatott, a saría Allahtól való származtatása nem lehet kizárólagos. ⁷

Az iszlámban is, mint bármely ideológiával rendelkező világvallásban, különbséget lehet, és kell is tenni konzervatív és liberális irányultság között. A 20. századtól egyre erősödő iszlám radikalizmus figyelhető meg, amely végérvényben egy ördögi kör okán alakult ki – erről a későbbiekben bővebben lesz szó. Az egyre agresszívebb radikális (vagy elkeseredett) muszlimok, melyek a hasonló helyzetben lévőkkel csoportokba, szervezetekbe tömörülhetnek, egy újra és újra

---

⁵ Rostoványi Zsolt: Az iszlám és a 21. század. Kihívások és válaszok. L'Harmattan kiadó, 2020, 78-80. o.

⁶ Labeeb Ahmed Bsoul, PhD: Theory of International Relations in Islam. Qatar University, 2007; 73-75. o. <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=f8f53440-ccd9-4f80-b9cd-4e7395d782b1%40sessionmgr4008> (letöltés dátuma: 2020.11.04)

⁷ Rostoványi Zsolt: Az iszlám és a 21. század. i.m 195-199. o.

felderősödő „iszlám rémkép” kialakulásának szereplői, minek hatására európai (keresztény) országok vezető politikusai egyre gyakrabban fogalmaztak általában negatív viszonylatban az iszlámról. Ezen vélemények a média hatására rendkívül gyorsan terjednek, a laikusok és azok, akik gyakorlatilag az elhangzottakon kívül nem rendelkeznek más, alapos ismerettel az iszlám vallásról, nyilvánvalóan ez alapján alkotják véleményüket és igazítják viselkedésüket egyaránt. Ezzel gyakorlatilag egy önmagát fenntartó konfliktusos helyzet alakult ki az európai keresztények és muszlimok között.

Annak az elemzése, hogy az muszlimok miként viselkednek a migrációjuk célországában, vagy az említett konfliktusos helyzetekben, attól is függ, miként értelmezzük az iszlám szerepét. Egyes szakértők alapvetően az iszlámot helyezik középpontba, amely gazdasági, szociális, vallási és politikai szempontból egyaránt meghatározza, miként viselkedik/viselkedhet egy-egy muszlim bizonyos helyzetekben; mások viszont a muszlimokat helyezik középpontba, akik önmaguk alakítják cselekedeteiket, történelmüket és viszonyaikat. ⁸

1.2 A kereszténység rövid ismertetése

Az iszlám mellett a másik nagy világvallás a kereszténység. Egy olyan vallásról van szó, amely állítása szerint közelebb viszi az emberiséget Istenhez. A kereszténység múltja, a háborúk, az inkvizíció és a keresztes hadjáratok jó eszközként szolgálnak azon szkeptikus, a kereszténységről negatív véleményt formálók számára, akik adott esetben hangot is adnak fenntartásaiknak. Az élet több területén bizonyos korlátozások vannak, egyik legszembetűnőbb az lehet, hogy míg az iszlám nem kifogásolja a többnejűséget, addig a kereszténység szigorú monogámiára szólít fel, s házasság előtti önmegtartóztatásra. A muszlimokhoz hasonlóan a keresztények is egy fő profétát tekintenek követendő példának, esetükben Jézus, míg az iszlám vallásban ez a személy Mohamed. A keresztények és a muszlimok mindent az egy Istentől eredeztetnek: ő a világ alkotója, minden lény teremtetője – egyfajta mitikus személy.

---

⁸ Sami Zemni: Islam, European Identity and the Limits of Multiculturalism; Shadid, W. A. R. & Van Koningsveld, P. S. : Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of the European Union. Peeters, Leuven, 2002; 158–173. o.

Ahogy már korábban megfogalmazódott, a kereszténység is hittérítő vallás. Már alapításától kezdve aktív hittérítő tevékenységet végzett, a szent könyvükben, a Bibliában is számtalan utalás tesz erre, és a próféta, Jézus maga is végzett ilyen tevékenységet. Csodákat, természetfeletti képességeket tulajdonítanak a szenteknek, a korai keresztények készek voltak mártírhálált is halni a római arénákban, mivel bízva bíztak benne, hogy hitük történelmi tényeken alapul.

Arnold Toynbee történész „The Crucible of Christianity” könyvében egyik társszerzője, Harry A. Wolfson professzor úgy vélekedik, hogy a kereszténység alakulásához nagyban hozzájárultak a filozófiában jártas pogányok által a kereszténység tanításaiba beszivárogott görög gondolkodásmód és terminológia elemei - a háromságtan és a halhatatlan lélek különösen hasznos „kifejezéseknek” bizonyultak.⁹

Az egyértelmű hierarchia az évszázadok során végigkísérte a kereszténységet, a papság kialakulása olyan, „bölcsvének” tanácskozásainak köszönhető, melyek során a keresztény hit megéléséről és olyan kérdésekről társalogtak, amelyek általában véve érintették a keresztényeket. Ezek az apostolok és vének (presbyteroi) nyilvánvalóan mértékadó vezető szerepeket töltöttek be. Egy bizonyos idő után kialakult az episkopos, vagyis a „felvigyázó, felügyelő” szerep, amely később „püspök” megnevezéssé alakult, akik a saját egyházmegyéikben belül a többi pap felett gyakoroltak felügyeletet. Az egyház legfőbb vezetője a „pápa”, Róma püspöke, kinek személyét 1929 óta a világi kormányok egy szuverén állam, a Vatikán uralkodójának tekintenek, így tehát az összes vallási szervezet közül kizárólag a római katolikus egyház rendelkezik diplomáciai képviseléssel.

A kereszténység több keresztes hadjáratot is indított az „eretnekek” ellen, következő lépésként pedig létrehozta az „inkvizíciót”, vagyis az eretnekség elfojtására külön kialakított bíróságot. Ha tehát az iszlámról korábban azt állítottuk, hogy a világ népességét „hívők” és „hitetlenek” kategóriákba sorolja, akkor nem maradhat el a korai kereszténység esetében sem ugyanez.

---

⁹ Harry Austryn Wolfson: Greek Philosophy in Philo and the Church Fathers. In Arnyold Toynbee: The Crucible of Christianity: Judaism, Hellenism and The Historical Background to the Christian Faith. London: Thames and Hudson, 1969. 309-316.o.
https://www.academia.edu/38393700/Harry_Austryn_Wolfson_Greek_Philosophy_in_Philos_and_The_Church_Fathers_in_The_Crucible_of_Christianity_Judaism_Hellenism_and_The_Historical_Background_to_the_Christian_Faith_London_Thames_and_Hudson_1969_309_316?email_work_card=view-paper (letöltés dátuma: 2020.11.04)

A kereszténység azonban sokkal egységesebb volt a korai időkben, a 10.-11. század környékén, az ún. skizma előtt. Az egyházszakadásnak több okát is feltételezik a történészek, egyesek a háromságtan körül kialakult vitákat, mások a képek tisztelete (bálványimádás) körüli ellentéteket vélik az „utolsó cseppnek a pohárban”.¹⁰

1.3 Az iszlám megjelenése Európában

Az elmúlt évek során, de leginkább a 2015-ös migrációs hullám óta a korábbinál is megosztóbb tény az iszlám európai jelenléte. A szélsőséges nézetek két, szembetűnő és nyilvánvaló részre osztják az európai társadalmat: az egyik oldalt alkotják az olyan politikusok, akik igyekeznek a migráció pozitív hozadékait kiemelni, és akik az őket követőket és a saját választóikat arra buzdítják, hogy legyenek elfogadók, türelmesek és nyitottak az Európába érkező bevándorlókkal, melyek között akadtak muszlimok is. A másik oldalon állók azt vallják, hogy a migráció következtében (nyugat) Európa veszít keresztényi mivoltából, kevésbé fontossá válik ezáltal a régi hagyományok megtartása, az „eredeti” európai polgárok munkahelylehetőségeket veszítenek, mivel az ide érkező vendégmunkások jóval olcsóbb béreket igényelnek, továbbá, hogy az iszlám nem „őshonos” vallás, jórészt erőszakos úton került be, és hasonló. Néhány elemző értelmezésében Európa egyfajta „ideológiai csatatérre” vált, melynek legfőbb indikátora azon kérdés feltevése volt, hogy van-e egyáltalán az iszlám vallásnak helye Európában?¹¹

S ha már feltettük ezt a kérdést, érdemes annak okát, eredetét is megfigyelni. A korábban említett iszlámra jellemző empirikus eszközökből (mint az élet minden területére kiható vallási irányítás) kiindulva térhódításnak nevezzük azt a fajta terjeszkedést, melyet a muszlim vallási és politikai vezetők (mint például Musa ibn Nusayr, aki elfoglalta Andalúziát a 700-as években¹²) Európában végeztek az elmúlt évszázadok során – mindezt négy hullámban.

---

¹⁰Az emberiség Isten keresése. Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc.
International Bible Students Association, New York City, 1991; 235-283. o.

¹¹ Sami Zemni: Islam, European Identity and the Limits of Multiculturalism i.m 158–173. o.

¹² SalamWeb Today: The Great Muslim Military Leaders: Musa Ibn Nusayr. 2020
<https://today.salamweb.com/the-great-muslim-military-leaders-musa-ibn-nusayr-the-conqueror-of-maghreb-and-andalusia/> (letöltés dátuma: 2020.11.05)

Az első hullám alig néhány évtizeddel az iszlám létrejötte után érte el Európát, amikor a Gibraltáriszoroson átkelve érkeztek az Ibériai-félszigetre, s győzelmet arattak a vízigótok felett. Ezt követően Andalúzia is területi fennhatóságuk alá került. Az ezt követő években próbáltak beljebb kerülni Európába, de két nagy vereség, a konstantinápolyi és a Poitiers melletti frankokkal szembeni alulmaradás arra kényszerítette őket, hogy egy ideig „beérjék” az Ibériai-félszigettel.

A második hullám ideje a 13. század, amikor a mongol és tatár seregek elérték a Kaukázust és a Volga-medencét. Néhány generáció alatt nagyszámú muszlim közösség jött létre ezeken a területeken, egészen a Krím-félszigetig. A hadseregük erős volt, a kereskedelmi hálózatok rendkívül fejlett, és több kolóniát is létrehozottak a mai Lengyelország és Ukrajna területein.

A harmadik nagy hullámot leginkább az oszmán terjeszkedés jellemezte a Balkánon és Közép-Európában. Több kutató is egyetért abban, hogy az oszmánok megjelenésének kezdőpontja 1453, Konstantinápoly elfoglalása volt. Románia, Görögország, a mai Bulgária területén több muszlim népcsoport telepedett le, de a helyi délszláv lakosságban is akadtak olyanok, akik felvették az iszlámot (pl. bosnyákok).¹³

A második világháborúig azonban mindezek ellenére nem nevezhető jelentősnek a muszlim jelenlét a modern Európában. A negyedik hullámot ezért a második világháború utáni infrastrukturális és gazdasági károk helyreállításához szükséges munkaerőhiány beállításától számítjuk. A világháború utáni dekolonizáció és a háborús károk helyreállítása miatt munkaerőhiány lépett fel, muszlimok tömege érkezett Európába. Nem csak az európai munkaerő hiánya miatti igény, de a relatíve olcsóbb bérköltségért dolgozó külföldi munkavállalók is csábítónak tűntek. Ezért az európai országok vezetői egyre-másra kötötték a vendégmunkások befogadásáról szóló megállapodásokat a nem európai országokkal, köztük a Német Szövetségi Köztársaság Törökországgal, 1961-ben.

A muszlimokról kevésbé pozitívan vélekedők, így Thilo Sarrazin, korábbi Bundesbank hivatalnok, egyfajta „ellenséges átvételi szándék”-ot¹⁴ emlegetnek, mint a muszlimok legfőbb célja.

---

¹³ Rostoványi Zsolt: Az iszlám és a 21. század i.m 240-242. o.

¹⁴ Matthew Karnitschnig: German far right fuels Muslim 'takeover' fears. Politico, 2018 <https://www.politico.eu/article/germany-islam-chemnitz-far-right-demonstration/> (letöltés dátuma: 2020.11.05)

Természetesen ez a szándék nem jellemezte a vendégmunkásokat. Óvatosan kell azonban megközelíteni ezt a kifejezést, hiszen az elmúlt évszázadok során több értelmet is kapott. A korai, premodern Európában ez a konkrét katonai megszállást jelentette, és az ettől való félelem uralta az európai polgárokat. A modern értelmezés ennél jóval ködösebb, leginkább azt a félelmet fogalmazza meg, amely a muszlimok fizikai jelenlétéből és a tőlük származó értékek átvételéből ered.

Ezt jól mutatja, hogy egy korábbi NATO főtitkár, Willy Claes egy szélesebb körben elterjedt és használt kifejezéssel illette a muszlim jelenlétet, ez volt az „iszlám harciasság”, mint fundamentum, melyet ezzel egyidőben úgy jellemezett, mint a kommunizmus utáni új, az európai civilizációt leginkább fenyegető jelenség.¹⁵

Minden negatív kijelentés ellenére, Nyugat-Európában az 1980-as évekig a migránsokra úgy tekintettek, mint munkavállalási célból bevándoroltak csoportjára, akiknek dolguk végeztével haza kell térniük. Később több politikai és gazdasági bevándorló érkezett Európába, nagyrésztük a mediterrán országokat használta első országgént, ahol beléptek az EU területére. A bevándorlási mechanizmus stabilitásának megingása akkor kezdődött, amikor ezek a bevándorlók az EU családintegrációs politikájának köszönhetően magukkal hozhatták családtagjaikat, s a letelepedésük hosszabb távúnak ígérkezett. Az európai országok meglehetősen különböző módon reagáltak a területükre özönlő bevándorlókra. Franciaország például hosszú ideig erőteljesen megkülönböztette azon polgárokat, akik rendelkeztek francia állampolgársággal, azoktól, akik nem (citizens and non-citizens). Németország a 2000-es évektől a hosszabb ideje letelepedési engedéllyel rendelkezők számára felajánlotta az állampolgárság megszerzésének lehetőségét, Hollandia és az Egyesült Királyság pedig a „multikulturalizmus” kihívásaival kívántak szembeszállni.

Az 1990-es évek végére azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az ilyen sokszínű, végleteiben is eltérő kultúrák és értékrendszerek együttélése során a konfliktusok előbb-utóbb megjelennek, ezért szükség van olyan szociális, kulturális, gazdasági és politikai lépésekre megtételére, melyekkel az együttélés zökkenőmentesebb lehet. A politikai vezetők megpróbálták zsugorítani ezeket a

---

¹⁵ Maurits Berger: A Brief History of Islam in Europe. Leiden University Press, 2014; 229-231. o. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/25892/1004191.pdf;jsessionid=380F31EE67229E04678AAE8AE0CAB531?sequence=1> (letöltés dátuma: 2020.11.05)

különbségeket, mégpedig az integráció eszközeivel. Két fő talapzatra helyezték a nagybetűs integráció fellegvárát: szociális-gazdasági és kulturális.

Annak érdekében, hogy a társadalom új és eddig idegen tagjai számára olyan alapvető szolgáltatások, mint az oktatás, a hosszú távú munkalehetőség, biztosítások, hozzáférhetővé váljanak, az integráló országok a saját állami (más esetben a társadalom által legszélesebb körben használt) nyelv elsajátításának szükségességét hangsúlyozták. Később az államnyelv ismerete már egy volt az előbb említett szolgáltatásokhoz való hozzáférés feltételeinek, amelyeket a befogadó országok nem csak a muszlim, de bármilyen nemzetiségű bevándorló számára függővé tettek.

Az első bevándorlók leszármazottai, a második és harmadik generációs muszlimok számára már egyértelműen elérhető volt a „befogadó” ország oktatása, ezért az integráció egy következő szintre lépett: a kultúra. A politika és a nyilvánosság egyaránt megkövetelte, hogy az eredeti társadalom által elfogadott normákat, értékeket a bevándorlók is elfogadják, beemeljék mindennapjaikba és együtt éljenek velük. Így fordulhatott elő, hogy muszlimoknak olyan alkotmányos és politikai értékeket és el kellett fogadniuk, amelyekhez saját országukban, vallásukból kifolyólag sem kellett hozzászokniuk.¹⁶ Ebből levonhatjuk a logikus következtetést: némelyek fellázadtak.

Ami a bevándorlási hullámok gazdaságra tett hatásait érinti, a tapasztalat azt mutatja, hogy az adott befogadó országok, csoportosulások (esetünkben az Európai Unió országai) a munkanélküliségi rátájuk megnövekedésével nézhetnek szembe, tekintve, hogy az előregedő társadalmuk miatt egyre kevesebb lesz a munkaképes, illetve azért, mert a külföldi munkavállalók versenyhelyzetbe kényszerítik az őshonos munkavállalókat, hiszen jóval alacsonyabb fizetésért is hajlandóak dolgozni. Az állami szektor kiadásai is megnőhetnek, hiszen a vendégmunkásoknak az állam köteles olyan alapvető feltételeket biztosítani, mint a szállás, egészségügyi ellátás és egyéb társadalmi szolgáltatások. Ha azonban az ország hosszútávú integrációt tervez, annak pozitív hatásai is lehetnek, hiszen a rendelkezésre álló humántőke megnő. ¹⁷Az IMF egyik elemzése a GDP

---

¹⁶ Maurits Berger: A Brief History of Islam in Europe. Leiden University Press, 2014; 207-208. o. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/25892/1004191.pdf;jsessionid=380F31EE67229E04678AAE8AE0CAB531?sequence=1> (letöltés dátuma: 2020.11.05)

¹⁷ Adrian-Ioan Damoc: Fortress Europe Breached: Political and Economic Impact of the Recent Refugee Crisis on European States. Academy of Economic Studies, Department of International Business and Economics, Bucharest, Romania, 2016. 21-22.o. <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=d887a521-b3f8-445b-ad92->

0.05%-os növekedését jelezte elő, ami azonban változó lehet, attól függően, mennyi bevándorló érkezik.¹⁸

Ha egy ország kisebbsége valamilyen hátrányos megkülönböztetésben részesül gazdasági szempontból (ellehetetlenítik a munkaerő-piacon való részvételét, bérezését hovatartozásától teszik függővé, stb...), könnyen előfordulhat, hogy az árnyékgazdaságban keres új lehetőségeket, nem tud teljes mértékben integrálódni a társadalomba, és radikálissá válhat. A premodern, vallási megkülönböztetést elszenvedő társadalmi csoportok, mivel féltek az újabb elnyomástól, s inkább az integrálódás vált céljukká, egy ideig képesek voltak fiataljaikban elfojtani a lázadó ösztönt, arra tanították őket, hogy fogadják el a társadalmi pozíciójukat. A kommunikációs technológia fejlődésének hatására azonban ez az állapot nem tartható fent hosszútávon. Az európai muszlim fiatalok más kortársaikkal is kapcsolatban vannak, és tisztában vannak azzal, hogy alapvetően kiszorított, hátráltatott helyzetük van, azon társaik viszont, akik muszlim többségű országokban élnek, a vallási, politikai hatalom közelében vannak, nincsenek kitéve (lelki) megpróbáltatásoknak. A fiatalok radikalizálódása tehát félelmet és kétségeket ébresztenek az őshonos európai polgároknál, veszélyessé válhatnak, mindezt az elszenvedett negatív társadalmi és gazdasági megkülönböztetés, vagy generációs örökség eredményeként. ¹⁹

1.4 Az európai muszlim integráció

Bár a migráció hatásosságának szkeptikusai továbbra is azt állítják, hogy az iszlám nem része Európának, a statisztikai adatok másról árulkodnak. A Pew Research Center 2016-os adatai szerint Európában a felmérés időszakában 25 millió 770 ezer muszlim élt, amely Európa teljes

---

[89e71aeecb3%40sessionmgr101](#) (letöltés dátuma: 2020.11.13)

¹⁸Aiyar, Barkbu, Batini, Berger, Detragiache, Dizioli, Ebeke, Lin, Kaltani, Sosa, Spilimbergo, Topalova: The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges. IMF Staff Discussion Note 16/02, 2016; 12. o. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1602.pdf> (letöltés dátuma: 2020.11.15)

¹⁹Timur Kuran: Economic and Political Effects of European Restrictions on Muslim Religious Freedom, 2014. Berkley Center <https://berkleycenter.georgetown.edu/essays/economic-and-political-effects-of-european-restrictions-on-muslim-religious-freedom> (letöltés dátuma: 2020.11.15)

lakosságának 4,9%-a, ebből pedig a legtöbben, mintegy 5,7 millió Franciaországban és 4,9 millió Németországban. A kutatás három különböző forgatókönyvet tüntet fel a jövőre nézve. Az első szerint, mely projekció zéró migrációt feltételez, tehát a bevándorlási hullám teljes megtorpanását, 2050-re az európai populáció 7,4%-át alkotnák a muszlimok. A második mérsékelt migrációról beszél, mely szerint ez az arány 2050-re 11,2% -ra nőne. A harmadik, egyben utolsó projekció szerint egy erőteljes migrációnak köszönhetően akár 14% is lehetne a muszlim populáció Európában, amely viszonylag intenzív növekedést jelentene, ám még mindig lényegesen alacsonyabb lenne az arány, mint a keresztényeknél és a vallással nem rendelkezőknél. ²⁰ Természetesen ilyen projekciókat nem lehet teljes pontossággal végezni, hiszen a migráció mértéke nagyban függ a politikai vezetés változásaitól és a gazdaság állapotától, amely nagyban meghatározza, mennyire lehet befogadóképes egy-egy európai ország.

Ezen adatok teszik fontossá tehát azon törekvéseket, melyek azt sürgetik, hogy a lehető legrövidebb időn belül az európai államok, és minden, magát európainak valló polgár elfogadóbb és befogadóbb legyen. A bevándorlók folyamatosan növekvő aránya a bevándorláspárti körökben egyértelművé teszi, hogy az együttélés elkerülhetetlenné válik, s azt megkönnyíteni csak rugalmasabb hozzáállással lehet.

A szociálpszichológiában ismeretes egy kifejezés, amely egyfajta magyarázatot adhat a jelenlegi európai társadalmi zárkózottságra, mégpedig a „külső csoport homogenitása”. Ezen jelenség lényege, hogy a külső csoportokat sokkal homogénebbeknek tarthatjuk, pusztán azért, mert a saját társadalmi csoportunkról alaposabb ismeretekkel rendelkezünk, ezért elfogadóbbak is vagyunk. Példának okáért, ha a saját csoportunkban követ el valaki etikailag kifogásolható, nem tekintünk automatikusan úgy a helyzetre, mintha az az egész csoport közös hibája lenne (tehát nem ismerjük el a kollektív bűnösséget). ²¹ Ezen okból kifolyólag lehetséges, hogy az elmúlt években a „migráns” és a „muszlim” kifejezések pejoratív jelentést kaptak, mivel amikor e két kifejezést negatív kontextusba helyeztük, vagy nyugtalanító eseményekkel hoztuk összefüggésbe, az egyéni aspektusok ezáltal jelentéktelenné válnak, nem vesszük figyelembe az események mögött rejlő

---

²⁰ Europe's Growing Muslim Population, 2017. Pew Research Center
<https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (letöltés dátuma: 2020.11.18)

²¹ Psychology: Outgroup Homogeneity definition <https://psychology.iresearchnet.com/social-psychology/group/outgroup-homogeneity/>

embert és motivációkat. A későbbiekben a terrortámadások kapcsán kulcsfontosságúvá válik ez a gyakorlat.

Amint az már korábban említésre került, kardinális szerepet játszik az európai keresztények és a muszlimok együttélésében az integráció sikeressége, és egyáltalában az arra való hajlandóság mértéke. Azok számára, akik nem feltétlenül értenek egyet a menekültkérdéssel és migrációval való foglalkozás szükségességével, illetve nem befogadók a témával kapcsolatosan (magyar viszonylatban ezt a véleményt osztja Kozma Imre atya is²²), egyszerűbb arra hivatkozni, hogy az Európába érkező muszlimok egyáltalán nem is akarnak beilleszkedni, hanem a saját törvényeik szerint élnek, s nem fogadják el az európai normákat és értékeket. Ez egy rendkívül kényelmes megállapítás, hiszen innentől kezdve nem is érdemes más szemszögből megfigyelni a kérdést, azonban semmiképp nem pontos és nem alátámasztott. A sikeres integrációhoz nem csak a bevándorló alkalmazkodóképességére van szükség, hiszen ha a befogadó társadalom, de akár a kormányzat is elutasító, eleve ellenséggként tekint a bevándorlókra. Egyértelmű, hogy nem lesz sikeres a folyamat. A gyakorlat (és a PRC lentebbi felmérése) azonban azt mutatja, hogy a bevándorlók és menekültek nagy többsége szeretne integrálódni, ezért letelepedési és munkavállalói engedélyhez folyamodnak. A Pew Research Center 2006-os felméréséből látszik, hogy a franciaországi muszlimok 78%-a, a spanyolok 53%-a integrációpárti, Franciaországban pedig a bevándorlók 42%-a vallja magát inkább az adott ország állampolgárának²³, amely szintén arról tanúskodik, hogy egy részük nyitott a befogadó ország normáinak követésére, elsajátítására.

Az integráció sikerességét bizonyítja a Bertelsmann-Stiftung 2017-es tanulmánya, mely szerint a Németországban született második generációs muszlimok $\frac{3}{4}$ -ének német lesz az első nyelve, 60% teljes munkaidőben dolgozik, 92% nagyon erős kötődést érez Németországhoz. ²⁴

---

²² Kozma Imre atya: „...az iszlám az integrációt egyszerűen tagadja”. 2015, Hirado.hu, M1 <https://hirado.hu/2015/10/27/kozma-imre-szerint-elkepzeltetlen-az-integracio-az-islam-szamar/> (letöltés dátuma: 2020.11.20)

²³ Pew Research Center: Muslims in Europe: economic worries top concerns about religious and cultural identity. 2006 <https://www.pewresearch.org/global/2006/07/06/muslims-in-europe-economic-worries-top-concerns-about-religious-and-cultural-identity/> (letöltés dátuma: 2020.11.20)

²⁴ Yasemin El-Menouar: Muslims in Europe. Integrated but not accepted? Bertelsmann-Stiftung Religion Monitor, 2017 <https://www.bertelsmann->

A mérleg nyelvét más irányba dönti, hogy sok európai muszlim szociális és anyagi helyzete lényegesen elmarad a nem-muszlimokétól, alacsonyabb színvonalú oktatásban részesültek és a szakmai képzettségük sem a legkiválóbb. Ez nyilvánvalóan hatással van a munkanélküliségi rátájukra is, Franciaországban az észak-afrikai muszlimok 33%-a munkanélküli, míg az országos munkanélküliségi ráta átlagban 10.2%. ²⁵

Jóllehet, a folyamatosan fennálló bizonytalanság egyik okozója az iszlám egyik külön aspektusa, sajátossága - a dzsihád. Kétségtelen, hogy a dzsihádizmus negatívan befolyásolja az iszlámképet nem csak Európában, de a világ többi részén is. Az elmúlt évek terrortámadásait elemezve gyakran a dzsihádöt jelölik meg fő motivációnak, ezzel is hozzájárulva a muszlim kisebbségek marginalizálódásához.

MÁSODIK FEJEZET: A DZSIHÁD NYUGAT-EURÓPAI KÖVETKEZMÉNYEI

2.1 A dzsihádizmus rövid ismertetése

A dzsihádizmus tulajdonképpen az iszlamizmus radikális, militáns „szárnya”, amelyik szükségesnek tartja az erőszak alkalmazását céljai elérésének érdekében. Érthető, ha a dzsihádizmust elítélő muszlimok rossz néven veszik, amikor globális dzsihádizmust emlegetnek, hiszen a terrrorszervezetek gyakorlatilag a klasszikus dzsihád fogalmát értelmezik újra, ezért fordul elő, hogy a terrorizmust és a dzsihádöt gyakran egyként kezeli a nemzetközi közösség. Ha mindezzel párosul a korábban említett külső csoport homogenizálódása, könnyen eshet egy kívülálló abba a hibába, hogy amint egy dzsihádista terrrorszervezet magára vállal egy támadást,

---

[stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/Study_LW_Religion-Monitor-2017_Muslims-in-Europe_Results-and-Country-Profiles.pdf](https://www.stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/Study_LW_Religion-Monitor-2017_Muslims-in-Europe_Results-and-Country-Profiles.pdf) (letöltés dátuma 2020.11.20)

²⁵ Steffen Angenendt et al.: Muslim Integration: Challenging Conventional Wisdom in Europe and the United States. Center for Strategic and International Studies, 2007. 48. o. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/070920_muslimintegration.pdf (letöltés dátuma: 2020.11.22)

automatikusan, az alapvető különbségek és tények ismerete nélkül, az egész muszlim közösség agresszív viselkedésének tulajdonítja az eseményt.

Fontos tény tehát, hogy a dzsihád tulajdonképpen az iszlám valláson belül létezik, az irányzat vezetői- adott esetben egy dzsihádista terrorszervezet irányítói – nem vallástudósok, ismereteik ezért nem kellően megalapozottak, bár gyakran idézik a Koránt, sajátosan értelmezve egyes részeit. Az iszlám vallástudósok éppen, hogy elhatárolódnak az erőszakos cselekményektől, ezzel megvonva a legitimitást a dzsihádistáktól, kiknek célja természetesen a minél nagyobb támogatottság, s ennek érdekében azok ellen a muszlimok ellen fordulnak, akik illegitimnek tartják őket, s önmagukat pedig „igazi muszlimokként” tüntetik fel.

A dzsihádizmus tehát fontos elem a muszlimok megítélésében, ezért szükséges röviden ismertetni annak kialakulását. Három hullámát különböztethetjük meg. Az első hullám legjelentősebb muszlim szervezete a Muszlim Testvérek Szervezete, melyből néhányan, akik elítélték a nem muszlim szekuláris csoportokat, különböző terrorcselekményeket követtek el a „közeli ellenség” ellen. A Testvérek Szervezetéből kivált egyik radikális csoporthoz köthető például Anvar Szadat egyiptomi elnök meggyilkolása.²⁶

A második hullám vezetője Oszama Bin Ládén volt, aki a dzsihádöt nemzetközi szintre vitte, az új ellenség a távoli Nyugat lett, azon belül is leginkább az Amerikai Egyesült Államok.

A harmadik hullám kiemelkedő alakja Abu Bakr al-Baghdadi és az ő Iszlám Állama, fő céljuk az ellenség megfélemlítése, a terror korlátlan alkalmazása.

Az egyes terrorcselekmények után a muszlim elkövetők gyakran hivatkoznak a Korán tanításaira és az iszlámra, mint motivációjukra, ezért előfordul, hogy a közvélemény párhuzamot von az iszlám és a terrorizmus között. A Korán egyes értelmezései szerint a dzsihád a muszlim vallás karddal történő terjesztése is lehet, ennek értelmében a dzsihádizmus semmilyen vallásközi párbeszédet nem támogat, a dzsihád pedig addig tart, amíg a saría nem irányítja az egész világot. Fontos azonban megjegyezni, hogy a muszlimoknak csak nagyon szűk köre ért egyet ezen kijelentésekkel, elsőprő többségük nem dzsihádista. ²⁷Alapvetően tehát a dzsihád egy több módon értelmezhető kifejezés, többen, mind szakértői mind pedig laikus körökben úgy utalnak rá, mint az

---

²⁶ Fawaz A. Gerges: The Far Enemy: Why Jihad went global. 2015, 88.o.

²⁷ Rostoványi Zsolt: Az iszlám és a 21. század i.m

iszlám „szent háborújára”. Ez a kifejezés azért lehet veszélyes - amint az az elmúlt évtizedekben tapasztalhattuk-, mivel a szent harcok megvívásának, az azokban elkövetett háborús cselekményeknek, agresszióknak és terrornak „jogos” mivoltát a hithez kötik, ami nem helyes. Mondhatnánk, hogy jó „ürügyként” szolgál olyan öncélú terveket, melyek bizonyos népcsoportok szisztematikus, agresszív diszkriminációját is jelenthetik.

Kevesebb szó esik azonban az iszlám békés jellegéről. A Koránban Allah az embereket a béke hajlékába hívja („dár asz-szalám”)²⁸, ezért lényegében Allah a békés iszlámra törekszik, s aki őt követi, annak is erre kellene törekedni. A radikálisabb iszlamisták ezt a békét a dzsiháddal valósítanák meg, hiszen igazi békét csak hitetlenek nélkül képzelnek el – ezt már a keresztes háborúk idején is megtapasztalhattuk. Ez azonban veszélyes érvelés, hiszen az erőszak kiváltója nem a vallás megléte, hanem azok, akik az erőszakot a vallásukkal legitimálják.

A dzsihád különböző értelmezéseiben fontos megemlítenünk, hogy mikor tekinthető az a muszlimok kollektív kötelezettségének. Amennyiben a dzsihád alapvető célja a terjeszkedés, az iszlám világ bővítése, abban az esetben nem kötelező minden muszlim számára, csak azoknak, akiknek jelenléte a terjeszkedéshez elengedhetetlen. A szent háborúban való részvétel akkor válik általánosan kötelezővé, amikor az ellenség közelebbi, tehát az iszlám világon belül jelent fenyegetést és ezért védekező álláspontot kell felvenniük.²⁹

2.2 Az iszlamofóbia Nyugat-Európában

Az oly régóta vágyott általános nemzetközi béke szempontjából különösen ártalmas a dogmákra, tanokra, és a túlvilági vezetőktől érkező, olykor (szándékosan) félreértelmezett utasításokra hivatkozva felrúgni az egyensúlyt. Már korábban említésre került, hogy az európai muszlimok integrációjának egyik nagy akadálya, ha a befogadó ország eleve ellenséggént tekint a bevándorlóakra pusztán amiatt, milyen társadalmi csoportba tartoznak, vagy éppen milyen a vallásuk. Bizonyos szempontból azonban érthető a nyugat-európai társadalmak nyugtalansága, hiszen a média, és a multikulturalizmust hevesen ellenző politikai elit (de leginkább az általuk

---

²⁸ Korán 10:25 <https://quran.com/10/25> (letöltés dátuma: 2020.12.10)

²⁹ Dévényi Kinga: A dzsihád az iszlámban. Világtörténet 7. évfolyam, 2017. 297-324. o.

irányított média) nagy hatással van a közvéleményre, s gyakorlatilag olyan képet festhetnek adott népekről, ami az ő véleményüknek, politikai nézetüknek vagy gazdasági érdeküknek kielégítő.

Ebből a nyugtalanságból eredeztethető az is, hogy amikor olyan események történnek Nyugat-Európában, melyek után újra felerősödik a bevándorlásellenes és iszlámellenes retorika, ezzel arányosan nő a muszlimellenes cselekedetek száma is. Magától értetődő, hogy ezek hatására joggal érzik úgy az Európában letelepedett muszlimok, hogy az integrációjuk nem sikeres, és gyakorlatilag egy muszlimellenes, iszlámofób megítélés áldozataivá, emiatt pedig fogékonyabbak lesznek a radikális ellenségkép kialakítására a nem muszlimokkal szemben. Kiváló iskolapéldája ennek a brüsszeli Molenbeek kerület, itt csoportosultak ugyanis a 2004-es madridi robbantás tervezői, de a 2014-es brüsszeli zsidó múzeum ellen elkövetett terrorakcióban részt vevők is.³⁰

Az iszlámofóbia önmagában nem a szélsőséges muszlimokat, terrrorszervezetek tagjait érinti, hanem azokat a békés muszlimokat, akik a beilleszkedésük közepén járva tapasztalják meg a diszkriminációt és elutasítást olyan cselekményekért, melyeket nem ők követtek el, pusztán tagjai annak a társadalomnak. Az APPG on British Muslims (All-Party Parliamentary Group on British Muslims) brit szervezet által, amely muszlimokkal foglalkozik, 2017-ben kiadott jelentésükben elmondták, hogy annak ellenére, hogy a brit muszlimok szabadon gyakorolhatják vallásukat az országban, és a nemzeti ünnepeken, mulatságokon való részvétel csak megerősíti a kötődést, melyet az ország iránt éreznek, ám továbbra is aggodalmaik vannak az elfogadásukat illetően. Ötből három muszlim érzi úgy, hogy vele szemben nagyobb előítéleteket fogalmaznak meg, mint más, nem őshonos brit kisebbséggel szemben – ez különösen igaz a frissdiplomásokra. ³¹

Mindezt alátámasztja azon esemény, amely 2018-ban Nagy-Britanniában történt, nyilvánvalóan erősen muszlimellenes. Egy brit, a fehér felsőbbrendűséget hirdető polgár, David Parnham aki önmagát „muszlim gyilkosnak” („Muslim Slayer)³² hívta, április 3-át kinevezte a „Punish a Muslim

---

³⁰Ian Traynor: Molenbeek: The Brussels borough becoming known as Europe's jihadi central. The Guardian cikk, 2015 <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/15/molenbeek-the-brussels-borough-in-the-spotlight-after-paris-attacks> (letöltés dátuma: 2021.01.06)

³¹ All-Party Parliamentary Group on British Muslims: Islamophobia Defined. 2017, 9.o. <https://static1.squarespace.com/static/599c3d2febbd1a90cffdd8a9/t/5bfd1ea3352f531a6170ceee/1543315109493/Islamophobia+Defined.pdf> (letöltés dátuma: 2021.01.06)

³² Yonette Joseph: British Man Pleads Guilty to Sending 'Punish a Muslim Day' Letters. New York Times, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/10/14/world/europe/uk-punish-a-muslim-day-letters.html> (letöltés dátuma: 2021.01.08)

Day”, vagyis „büntess meg egy muszlimot nappá”, és különböző leveleket küldtek brit polgárok postaládájába, melyben arra bíztatják őket, hogy a saját szomszédságaikban élő muszlimokat valamilyen módon büntessék meg azért, mert veszélyeztetik a fehér többséget. A levél tartalmazott több feladatot, melyekért pontokat lehetett szerezni, a végén pedig nyeremény is volt: egy muszlim verbális bántalmazása 10 pontot ért, ha valaki savat öntött egy muszlimra, 50 pontot kapott, 100 pont járt egy fizikai bántalmazásért, 500 pont, ha valaki megkéselt, lelőtt vagy elütött egy muszlimot, de akár 2500 pontot is lehetett szerezni annak, aki felrobbantja Mekktát.³³

Egy másik, szintén Nagy-Britanniában megtörtént esemény tovább fokozta az iszlámellenességet, nevezetesen, mikor 2018-ban Boris Johnson a Telegraph lapban a muszlim, burkát viselő nőket „bankrablókhoz” hasonlította. A TELL Mama muszlim jogvédő szervezet egyértelmű összefüggésbe hozta Boris Johnson kijelentéseit a megnövekedett muszlimellenes zaklatásokkal.

34

2.3 A sorsfordító nyugat-európai terrortámadások 2000-től

A terrorcselekmények, és általában a terrorizmus egyik fő célja, hogy az embereket megzavarja a mindennapi nyugalmukban, abban az állapotban, melyben nagyjából számítanak rá, mi történik. Senki sem sejtí előre, hogy a következő percben valamilyen robbanás, lövöldözés szemtanúja lesz. Ezekkel a kiszámíthatatlan cselekményekkel alapvető félelem keletkezik az emberekben, a biztonságérzetük csökken és elbizonytalanodnak. A 2001-es amerikai terrortámadások az egész amerikai nemzet traumáját okozták, ami kitűnő bizonyítéka volt a terrorizmus sikerességének.

A 2000-es évek első nagy európai terrortámadásai közé minden bizonnyal a madridi robbantásokat soroljuk 2004. március 11-én, mely során, mint később kiderült, dzsihádisták felrobbantottak négy vonatszerelvényt. Ez a támadás mintegy 200 halálos áldozatot követelt. A spanyol kormány eleinte baszk támadásnak vélte, de miután különféle Korán idézeteket és további robbanószervezeteket találtak egy teherautóban, ez a vád értelmét veszítette – két nappal később, március 13-án egy videóüzenetben a támadást az al-Káida magára vállalta, s újabb

---

³³Matt Willingham: What is 'Punish a Muslim Day'? Preemptive Love blog, 2018
<https://preemptivelove.org/blog/punish-a-muslim-day/> (letöltés dátuma: 2021.01.11)

³⁴Tell MAMA Annual Report: Normalizing Hatred. 2018, 6.o. <https://tellmamauk.org/wp-content/uploads/2019/09/Tell%20MAMA%20Annual%20Report%202018%20-%20Normalising%20Hate.pdf> (letöltés dátuma: 2021.01.18)

terrortámadásokat helyezett kilátásba amennyiben Spanyolország nem vonja ki katonáit Irakból és Afganisztánból. Az országban március 14-én választásokat tartottak, amelyet meglepő módon José Zapatero pártja nyert meg, akik megígérték, hogy engednek a terroristáknak és kivonják a csapatokat Irakból és Afganisztánból – a terroristáktól való félelem vitte őket győzelemre. Megállapítható tehát, hogy a terrrorszervezetek a terrorizmust arra használják fel, hogy elérjék az emberek támogatását – de legalábbis azt, hogy ne akadályozzák őket céljaik elérésében – azzal, hogy kinyilvánítják eltökéltségüket és veszteségeket helyeznek kilátásba (akár önmagukat is feláldozzák), amennyiben a nyilvánosság nem úgy cselekszik, ahogy ők kívánják. ³⁵

A 7/7 néven ismert 2005. július 7-i koordinált terrortámadásokat Londonban követték el brit állampolgárságú muszlim férfiak. A támadás során az egyik metrórendszerben hajtottak végre három robbantást, melyek során több, mint 50 áldozat volt, beleértve a merénylőket is. Nem sokkal az esemény után az al-Káida magára vállalta a merényletet, hasonlóan a madridi támadásokhoz, az ellen tiltakoztak, hogy brit csapatok vesznek részt az iraki és afganisztáni háborúban.

Néhány elvégzett brit kutatás szerint 3-ból 2 brit is szintén úgy vélte, hogy az öngyilkos merényletek mögött az iraki háború ellen való tiltakozás állt.³⁶ A londoni rendőrség közvetlenül a támadás után terrorizmusellenes kampányt indított „If you suspect it, report it” néven, melynek célja a londoniak indirekt módon való ösztönzése a jó állampolgárrá válásra, a közös együttélés és az egy nemzethez való tartozás megbecsülésének fontosságára. A társadalom közösségben való erősségét, azt a tudatot, miszerint a különbségek kötik össze őket (leginkább a londoniakra fókuszált a kampány) próbálták ezzel erősíteni, amely, feltételezésük szerint, a megelőzés egyik fontos aspektusa – lévén, ha közösen lépnek fel a terrorizmus ellen, ha az átlag polgárok minden gyanús mozgást jelentenek, sikeresebbek lehetnek. Mindezek alapján levonható azon következtetés, miszerint az említett kampányok közös céloknak tekintették a multikulturális (és a

---

³⁵ Kydd & Walter: The Strategies of Terrorism. 2006, 50-51. o.
https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/is3101_pp049-080_kydd_walter.pdf (letöltés dátuma: 2021.01.20)

³⁶ Kurt Jacobsen & Sayeed Hasan Khan: Economic and Political Weekly. Vol. 40, No. 42, 2005, 4514-4517 o. https://www.jstor.org/stable/4417292?seq=2#metadata_info_tab_contents (letöltés dátuma: 2021.01.21)

más vallásokat tiszteletben tartó) társadalom kialakítását, és azon tény megerősítését, miszerint mindig résen kell lenni a deviáns, társadalombomlasztó tevékenységekkel szemben. ³⁷

A vizsgált témánk szempontjából azonban fontos leszögezni, hogy az ilyen erőteljes, államilag támogatott (és kezdeményezett) figyelemfelhívó, terrorizmusellenes kampány akaratlanul is predisponált félelmet, alkalmanként rasszizmust és iszlamofóbiát alakít ki a társadalom egészénél. Egyfajta megbélyegző kampányként is titulálhatnánk a brit rendőrség felhívásait, hiszen megerősíti az emberekben az egy konkrét társadalmi csoport, esetünkben vallás ellen érzett ellenszenvet, ezáltal újfent a kollektív bűnösség elszenvedője lehet az iszlám. Hiszen, mint már korábban említettem, egy-egy személy által elkövetett terrorcselekmény nem teszi automatikusan magától értetődővé azt, hogy az adott tevékenységet egy teljes népcsoport vagy vallási hatalom felhatalmazásával tette, pusztán önnön meggyőződését, szemléletét tükrözi, melyeket sajátos módszerekkel kíván orvosolni, vagy felhívni rá a nemzetközi társadalom és politikai elit figyelmét. Az előítélet és gyűlölet rendszere ezáltal önfenntartóvá válik, a terrorizmus, az arra adott válasz, az ebből kialakuló társadalmi ellenállás, majd az abból fakadó újabb terrorizmus egy olyan ördögi kör lesz, amelynek a végét már senki nem tudja meghatározni.

2015. január 7-én egy felfegyverzett iszlamista belépett egy francia szatirikus hetilap, a Charlie Hebdo szerkesztőségébe Párizsban, és tüzet nyitott a bent tartózkodó újságírókra, mely tizenkét halálos áldozatot követelt. Ismeretes, hogy a Charlie Hebdo lapjaiban gyakran jelentek meg szatirikus, gúnyos karikatúrák politikai és vallási vezetőkről, köztük nyilván az iszlámról és Mohamed prófétáról is – ezek a karikatúrák bősztítették fel az elkövetőket is. Az iszlamofóbia ekkorra egyre növekvő tendenciát mutatott, az elmúlt évek terrortámadásai okán megnőtt ennek nyilvános felvállalása is. A közösségi média szintén szabad teret adott az ellenszenvek kinyilvánítására, több közösségi oldalon is megnövekedtek a véleménynyilvánítások, meglehetősen elutasító hangnemben. Általánosan elmondható tehát, hogy a társadalmi tőke és

---

³⁷Daniele Salerno: The politics of response to terror: the reshaping of community and immunity in the aftermath 7 July 2005 London bombings. Taylor & Francis Group, Social Semiotics Vol. 27, No. 1, 2017, 81-94.o

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=3a8fa513-eefd-471d-8511-464e68aaf18e%40sdc-v-sessmgr01> (letöltés dátuma: 2021.01.21)

ezzel együtt a polgárok közös együttműködési hajlandósága nőtt a terrorcselekmények után, ezzel együtt erősödött az iszlamofóbia. ³⁸

HARMADIK FEJEZET: NOSTRA AETATE

3.1 A Nostra Aetate szellemisége

A katolikus egyház egyfajta „láthatatlan kezét”, békejobbot már a múltban is nyújtott más vallások felé. A konkrét megfogalmazásra, felhívásra a múlt században, egészen pontosan az 1962-1965 között zajló II. Vatikáni Zsinat alatt került sor, VI. Pál pápa Nostra Aetate (Korunkban) címmel adott ki történelmi nyilatkozatot a katolikus egyház más vallásokhoz való közeledéséről, azokkal való együttélésről. A nyilatkozatban az iszlámról, mint világvallásról is szó esett, melyről kimondják: „Az Egyház megbecsüléssel tekint az iszlám követőire is, akik az egy élő és önmagában létező, irgalmas és mindenható Istent imádják, ki a mennynek és a földnek Teremtője, ki szólt az emberekhez, s kinek még rejtett határozatait is teljes szívből engedelmeskedve akarják követni, miként Ábrahám – kinek hitére az iszlám szívesen hivatkozik – engedelmeskedett Istennek. Jézus istenségét ugyan nem ismerik el, de prófétaként tisztelik, szűz anyjaként becsülik Máriát, s olykor áhítattal segítségül is hívják. Várják az ítélet napját, amikor Isten minden embert föltámaszt és megfizet mindenkinek. Ezért értékelik az erkölcsi életet és Istent leginkább imádsággal, alamizsnával és böjtöléssel tisztelik. Bár a századok folyamán a keresztények és a muszlimok között nem kevés nézeteltérés és ellenségeskedés támadt, a Szentséges Zsinat mindenkit arra buzdít, hogy a múltat feledvén, őszintén törekedjen a kölcsönös megértésre és mindenki számára közösen gyarapítsák és óvják a társadalmi igazságosságot, az erkölcsi értékeket, a békét és a szabadságot.”³⁹

---

³⁸ McCoy & McDonough & Roychowdhury: The Impact of Terrorism on Social Capital: Evidence from the 2015 Charlie Hebdo Paris shooting. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol. 82, 3. 2020, 19.o. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/obes.12343> (letöltés dátuma: 2021.02.02)

³⁹ Magyar Katolikus Egyház: A kereszténység és az iszlám <https://www.katolikus.hu/cikk/a-keresztenyseg-es-az-izlam> (letöltés dátuma: 2021.02.04)

3.2 A párbeszéd kezdete

A párbeszéd azóta is magas szinteken zajlik, a katolikus egyház részéről a Vatikán tisztségviselői, időnként a pápa részéről, a muszlim vallás részéről pedig, mivel annak nincs kifejezett vallási központja, különféle magasrangú, köztisztviselőben álló vallási vezetők, tudósok foglalkoznak a témával. VI. Pál pápa után a következő egyházi vezető, akit intenzíven foglalkoztatott a katolikusok és a más vallásúak közti viszonyok rendezése, II. János Pál pápa volt, aki gyakran látogatott el iszlám városokba (pl. 1979-ben Ankarában beszélt a keresztény-muszlim együttélés új korszakáról), s így a *Nostra Aetate* gyakorlatban is népszerűsítette, nem csupán elméleti szinten, nyilatkozatok kiadásával. Így próbált példaként szolgálni az őt a pápai székben követők számára.

Az 1985-ös marokkói látogatása azonban különösen reprezentatív jellegű volt, hiszen ez volt az első olyan, amelyre egy muszlim ország vezetője, a marokkói király hívta meg, s nem helyi keresztények. A marokkói fiataloknak tartott beszédében arról beszélt, a keresztények és muszlimok ugyanabban a világban élnek, amelyben a hit többféleképpen nyilvánul meg ugyan, de ugyanabban az egy Istenben hisznek, amely ezen világot alkotta, és tökéletesíti, s hogy a közös párbeszéd megteremtése most még fontosabb, mint bármikor. Beszélt arról is, fontos, hogy minden egyes emberhez tisztelettel és szeretettel forduljanak, hiszen mind Isten teremtményei, s hogy a párbeszéd csak ezen tisztelet és szeretet reciprocitás elérésével valósulhat meg igazán.⁴⁰ A pápa egyébként szolgálata során többször is megjegyezte, hogy a világ jövőjét a katolikusok és más vallásúak békés együttélésében látja. Viszonylag gyakran vitatott gesztust tett 1999-ben, amikor egy keresztény és muszlim vezetőkből álló delegáció kereste fel a pápát, akiktől egy Koránt kapott ajándékba, amit helyben megcsókolt, ezzel is jelezvén az elköteleződését a békéltetés ügye mellett. Az esemény után több összeesküvés-elmélet látott napvilágot, amik a valóságát vonták kétségbe, többek remélték, hogy valójában nem történt meg, ám később maga a Vatikán is megerősítette.⁴¹

---

⁴⁰ II. János Pál pápa 1985-ös, fiatalokhoz intézett marokkói beszéde

http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1985/august/documents/hf_jp-ii_spe_19850819_giovani-stadio-casablanca.html (letöltés dátuma: 2021.02.10)

⁴¹ Novus Ordo Watch: Yes, John Paul II really did kiss the Koran: The Evidence. 2018 <https://novusordowatch.org/2018/03/john-paul2-kissed-muslim-koran/> (letöltés dátuma: 2021.02.10)

A pápa egy újabb, példa nélküli közeledése az iszlám (és más vallások) felé egyértelműen az volt, mikor 2000-ben, nagyböjt első vasárnapján nyilvánosan bocsánatot kért a keresztény egyház által (többek között) Izraellel szemben és a más népek és vallások tiszteletben tartása ellen elkövetett bűnökért.⁴² Fontosnak tartotta, hogy a keresztények tárgyilagosan ismerjék az iszlám vallást, ezáltal ne ítéljenek elhamarkodottan, közvetett információkon felbuzdulva, egyben következetesen felszólította a népeket a vallásszabadság gyakorlására, melyet a keresztények számára is biztosítani kell más országokban is, hiszen szerinte nem helyénvaló az, ha a keresztény országok befogadják más vallások népeit, ugyan ezt a bánásmódot viszont nem kapják meg.

Pápai szolgálata idején sok fontos dokumentumot írt alá, amelyek a jövőre nézve is megalapozták a keresztény-iszlám párbeszéd fontosságának elismerését, az egymás felé való közeledés és nyitás kultúráját. Az Ökumenikus Chartát (Charta Oecumenica) 2001. április 22-én írták alá az Európai Egyházak Konferenciájának és az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának képviselői. Ebben a dokumentumban az aláírók elkötelezik magukat arra, hogy előítéleteiket legyőzve keresik a találkozás lehetőségét más vallásokkal, a különböző egyházi szinteken továbbra is folytatják a párbeszédet, konfliktus esetén keresik a békés rendezés lehetőségét, a muszlimokhoz közös (és kölcsönös) megbecsüléssel viszonyulnak, valamint elismerik a közösségek vallási- és lelkiismereti szabadságát.⁴³

Utódja, XVI. Benedek pápa muszlim világgal való kapcsolata kissé nehézkesen indult, tekintve a 2006-os regensburgi beszédet (vagy annak szándékos félreértelmezését) követő muszlim tüntetések árnyékában. Az ominózus beszédben a pápa II. Paleologosz Manuel egyik könyvéből idézett: "Mutasd meg nekem, mit hozott Mohamed, ami új volt, és csak olyan dolgokat látsz majd, amelyek gonoszak és embertelenek, mint az a rendelkezése, hogy az általa hirdetett hitet karddal

---

2021.02.10)

⁴² II. János pápa homíliája és könyörgései 2000. nagyböjtjének első vasárnapján. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2000. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=62> (letöltés dátuma: 2021.02.12)

⁴³ dr. Békesy Lajos fordítása: Charta Oecumenica – Ökumenikus Charta. Irányelvek az európai egyházak bővülő együttműködéséhez. 2001. április 22. 1-9. o. <https://keskenyut.files.wordpress.com/2012/11/c3b6kumenikus-charta.pdf> (letöltés dátuma: 2021.03.15)

kell terjeszteni".⁴⁴ Ezzel a kijelentéssel megsértette a muszlim közösséget, mivel Mohamedet, és általa az iszlám vallást gonosznak és erőszakosnak nevezte. A Vatikán azonban igyekezett konszolidálni a helyzetet, a pápa pedig összehívta a muszlim többségű államok képviselőit, ahol sajnálkozását fejezte ki s megerősítette a Vatikán és a muszlim közösség közti barátságot, annak fontosságát és a szolidaritást, külön kiemelve azt, hogy számára is éppoly fontos a párbeszéd fenntartása, mint elődjei számára, a békés jövőhöz pedig elengedhetetlen is. Idézte a Nostra Aetate-ben foglaltakat, s felhívta a figyelmet arra, hogy amikor a világ, az emberiség és a béke veszélybe kerül, fel kell ismerni az Isten alkotta ember központi szerepét, s mind a keresztényeknek, mind pedig a muszlimoknak egy egységként kell biztosítani, hogy minden ember méltósággal élhessen.

45

A pápa következő szimbolikus látogatása Törökországban volt, ahol újfent hangoztatta a párbeszéd fontosságát. Nem sokkal ezt követően több muszlim vallási vezető egy közös nyilatkozatban üdvözölték a pápa erőfeszítéseit, azonban reagáltak a regensburgi beszéd kritikus elemeire is, amely a közfelháborodást okozta, és pontosították, hogy a dzsihád és a szent háború összekapcsolása hibás feltételezés.

Az előbbtől nagyobb jelentőséggel bír az egy évvel később kiadott dokumentum, nevezetesen a „Common Word”. Ebben az aláíró muszlim felek leszögezik, hogy ők és a keresztény vallás közösen teszik ki a világ teljes lakosságának felét, ezért elengedhetetlen a köztük lévő béke. Úgy vélik, az alapvető fundamentumok, amelyek e két vallást összekötik, már évezredek óta adóttak, ezek pedig az egy Isten szeretete és a felebaráti szeretet. Ezek a törvények újra és újra felbukkannak mind a Koránban, mind a Bibliában, ezért az Istenben való egység, az Isten és a felebarát szeretete alkotják a két vallás közös gyökerét. Mindkét vallás elismeri Jézust, ám jóllehet, különbözően

---

⁴⁴ Magyar Kurír: XVI. Benedek pápa beszéde a regensburgi egyetemen. 2006.
<https://www.magyarkurir.hu/hirek/xvi-benedek-papa-beszede-regensburgi-egyetemen> (letöltés dátuma: 2021.03.29)

⁴⁵ Vatikán: Address of His Holiness Benedict XVI to the Ambassadors of countries with a muslim majority and to the Representatives of muslim communities in Italy. 2006
https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060925_ambasciatori-paesi-arabi.html (letöltés dátuma: 2021.03.29)

értelmezik a szerepét, de ez nem állhat a világbéke útjában. Egymás tisztelete, szeretete, a tisztesség és a barátság előbbre valók, mint a két vallás közti különbségek és egyet nem értések. ⁴⁶

A Common Word-re adott válaszban a keresztény vezetők megjegyzik, hogy nem mindig volt barátságos viszony a két vallás között, sokszor jellemezte az ellenségeskedés és viszály a kapcsolatot, s elismerik, hogy a múltban (a keresztes háborúk révén) sokszor követtek, és a jelenben a terrorizmus elleni háború meghirdetésével mai napig követnek el keresztények különböző bűncselekedeteket muszlim felebarátaik ellen. Úgy vélik, amint az országokban nem Isten és a hit irányít, hanem politikai és gazdasági erők, megjelennek a háborúk és a konfliktusok, s ezért olyan, a hitből fakadó dialógust kell folytatniuk, olyasfajta találkozókat kell a legfelsőbb szinteken tartaniuk, amelyek célja a békés jövő elérése, az Isten iránti és felebaráti szeretet gyakorlása.⁴⁷

A közeledés nem csak elméleti szinten folytatódott, hanem a gyakorlatban is tartottak találkozókat a Yale és a Cambridge egyetemeken muszlim és keresztény tudósok (például a Loving God and Neighbor in Word and Deed: Implications of Christians and Muslims a Yale Egyetemen), majd 2008-ban az első Vatikán által szervezett Katolikus-Muszlim Fórum.

Egy rövid kitekintés erejéig elmondható, hogy az EKD (Németországi Evangélikus Egyház/ Evangelische Kirche in Deutschland) 2005-ben egy hivatalos megbeszélésre hívta a muszlim közösség vezetőit, amiből azóta rendszeres találkozó lett. Ha viszont nem teológiai vitát folytatnak, a kisebb német protestáns közösségek különböző találkozókra hívják a muszlim közösség tagjait, esetleg részt vesznek egymás vallási ünnepein. Előfordulhat, hogy imádkozásra gyűlnek össze, ilyenkor azonban ügyelni kell az egyenlőségre: egyszerre kell megkezdni a szervezést, nehogy valamelyik fél azt érezze, utólag értesítették, a különböző vallási imákat egymás után, felváltva olvassák fel. A társadalom és az állam közeledését az is mutatja, hogy Németországban 2006-ban

---

⁴⁶ The Royal Aal Al-Bayt Institute for Islamic Thought: A Common Word Between Us and You. English Monograph Series, Book No. 4, 2009. 1-12.o. https://rissc.jo/docs/Common_word.pdf (letöltés dátuma: 2021.03.30)

⁴⁷ A Common Word: Loving God and Neighbor Together: A Christian Response to a Common Word between Us and You. 2007 <https://www.acommonword.com/loving-god-and-neighbor-together-a-christian-response-to-a-common-word-between-us-and-you/> (letöltés dátuma: 2021.04.01)

2500 muszlim imahely működött, ám tény, hogy ebből mindössze 70 felelt meg a közel-keleti mecsetek előírásainak, ám a hagyományokat követik. 48

A canterbury érsek egyik, a Common Word-re adott értekezésében kifejti, hogy a békében való együttélés egyúttal azt is jelenti, hogy semmilyen szélsőséges, pusztító vagy gyilkos cselekedet nem vihető végbe a vallásra hivatkozva, hiszen ezek következménye lehet a terrorizmus, a vallási háborúk és a diszkrimináció. Az elmúlt években mindkét egyház támogatott politikai törekvéseket, azonban a vallás feladata továbbra is az, hogy bebizonyítsa, erőszak nélkül is lehet békét teremteni, és erre szólítja fel saját híveit is. A közös útkeresést folytatni kell a Nostra Aetate szellemében, nyitottan, bizalommal és megértéssel kell kezelni a két vallás közti különbségeket, és mindenképp a közjó érdekében kell a muszlimoknak és keresztényeknek együttműködni- mindehhez szükség van az oktatásra. Nem csak a híveknek kell az oktatás révén felülkerekedni a sztereotípiákon, hanem a papoknak és imámoknak is tanulmányoznia kell egymás vallását. 49

A 2008-as Katolikus-Muszlim Fórum célja az volt, hogy a két vallás közti párbeszéd konkrét formát öltjön. XVI. Benedek pápa szerint akkor is egy család tagjai, ha a hitüket különböző formákban élik meg, s ezért meg kell teremteni a vallás szabad gyakorlásának feltételeit. Nem szabad, hogy bárki is hátrányos megkülönböztetést szenvedjen el amiatt, hogy milyen hitet vall, ezek elkerüléséhez pedig el kell ismerni az alapvető emberi jogokat. Közös nyilatkozatban elítélték az erőszakot, az elnyomást és a terrorizmust, kiváltképp azért, mert ezeket Isten nevében nem lehet elkövetni. A 2008 júliusában, a Yale Egyetemen tartott konferencián a muszlimok és keresztények egyetértettek abban, hogy együtt tesznek hitet Isten mellett, kölcsönösen tiszteletben tartják a valláshoz, méltósághoz, a vallási szimbólumok használatához való jogokat, s közösen lépnek fel minden veszély ellen, ami kihat a muszlim-keresztény párbeszédre. Megegyeztek továbbá abban is, hogy ezentúl évente tartanak találkozókat muszlim és keresztény tudósok, hogy közelebbről megismerjék egymás vallási szokásait. Ezen felbuzdulva a Cambridge Egyetemen a canterbury érsek és Ali Gooma főmufti megerősítették a szeretet kettős parancsát, hiszen a globalizáció

---

48 Szent-Iványi Ilona: Az egyezkedés lehetőségei. Adalékok a keresztény-iszlám vallásközi párbeszéd legújabb történetéhez. Evangélikus Hittudományi Egyetem Doktori Iskola, 2011, 58-59.o http://tudastar.unitarius.hu/dok/Doktori-Disszertaciok/Szent-Ivanyi_Ilona.pdf (letöltés dátuma: 2021.04.01)

49 Szent-Iványi Ilona: Az egyezkedés lehetőségei i.m. 135-140.o http://tudastar.unitarius.hu/dok/Doktori-Disszertaciok/Szent-Ivanyi_Ilona.pdf (letöltés dátuma: 2021.04.02)

korában egyre inkább erősödik a keresztények és muszlimok egymásrataltsága. A konferencia zárónyilatkozatában vállalták, hogy minden korosztály számára oktatási anyagokat készítenek elő, melyekben objektíven taglalják a két vallás ismertetőjegyeit, történelmét, egyetemi hallgatói és kutatói hálózatokat hoznak létre az együttműködésre, valamint egymás tanait, könyveit lefordítják egymás nyelvére a könnyebb megértés érdekében. 50

NEGYEDIK FEJEZET: A TALÁLKOZÁS KULTÚRÁJA

4.1 Az iszlám és Ferenc pápa

Jorge Bergoglio már pápává választása előtt is különleges bíboros volt. A szerénysége, szolgálatkészsége és az emberek iránti együttérzése, barátsága egyedi volt, némely esetekben a Vatikán számára megdöbbentő is. Nem voltak pápai ambíciói, de elődje, XVI. Benedek látta benne, hogy az egyháznak olyan változásokra van szüksége, melyet csak a későbbi Ferenc pápa hozhat el.

Miután Bergoglio bíborost a konklávé megválasztotta a római katolikus egyház 266. pápájává, sokakban feléledt a remény, hogy a keresztény közösség szerényebb, békésebb közösség lehet, ha az ő példáját követi. Egyéb, inkább nagyvilági, politikai témákban is véleményt nyilvánított, mint a melegházasság, a közel-keleti nők jogai, vagy éppen a keresztény-muszlim párbeszéd. Utóbbit egy radikálisan új szemléletbe helyezte, már csak azzal is, hogy több ízben a „találkozás kultúrája”⁵¹-ként emlegette. Úgy vélte, a világ fiataljainak olyan példaképekre van szükségük, akik cselekedetekkel is példát mutatnak, hogyan kell az isteni utat járni, ezzel építve a békésebb jövőt, ahol muszlim és keresztény egymás mellett tud élni. Keresztény konzervatív körökben azonban a

---

⁵⁰ Szent-Iványi Ilona: Az egyezkedés lehetőségei i.m.181-188.o.

http://tudastar.unitarius.hu/dok/Doktori-Disszertaciok/Szent-Ivanyi_Ilona.pdf (letöltés dátuma: 2021.04.02)

⁵¹ Charles Collins: Pope seeks 'culture of encounter' during meeting with NFL legends. Crux, 2017. <https://cruxnow.com/vatican/2017/06/pope-seeks-culture-encounter-meeting-nfl-legends/> (letöltés dátuma: 2021.04.05)

pápa ezen megnyilvánulása és szemlélete miatt erős kritikákkal néz szembe, sokan az „iszlám pápájának” tartják, aki előbbre tartja őket, mint saját híveit. ⁵²

2014-ben a Közel-Keletre utazott, két argentin barátja kíséretében, akik közül az egyik rabbi, a másik muszlim vezető volt, Jordániába, Izraelbe, majd a Nyugati Partra utazott, ahol közösen imádkoztak a Siratófal előtt. De nem ez volt az egyetlen jelentős találkozója, két évvel később ugyanis a Vatikánba invitálta Hasszán Rohani iráni elnököt, újabb két év múlva pedig Recep Tayyip Erdoğan török elnök tett nála hivatalos látogatást.

XVI. Benedek pápa regensburgi beszéde után megromlott a viszony a katolikus egyház és az egyiptomi al-Azhar között, mivel az al-Azhar vezetése úgy vélte, a pápa egyoldalúan a keresztények szenvedéseiről beszél, a muszlimok megpróbáltatásait figyelmen kívül hagyva. Ezt követően több évig nem is volt semmilyen kommunikáció a két fél között, azonban 2016-ban Ahmed at-Tajjib főimám, az Egyetem rektora meghívást kapott a Vatikánba, amit el is fogadott. Ez volt Ferenc pápa és egy jelentős muszlim vezető első hivatalos találkozója a Vatikánban. A találkozó fő témája, a korábbiakhoz hasonlóan, a keresztény és muszlim párbeszéd megújítása magas szintre emelése volt, valamint a rendszeres találkozók szükségességének sürgetése.

2017-ben a Sant'Egidio Community közös találkozót szervezett al-Azharban, amelyen részt vett at-Tajjib imám is, a konferencia a „Kelet és Nyugat: Civilizációk Párbeszéde” nevet viselte. Ezt megelőzte két találkozó, az első 2016-ban tartották, ahol formálisan is megújították az együttműködést a Szentszék és az al-Azhar között, a második konferenciát 2017 áprilisában tartották az al-Azhar Egyetemen, ahol a pápa beszédet intézett a fiatalokhoz, az oktatás és az erőszak elítélésének fontosságáról. ⁵³

2017-ben az Iszlám Állam terrorcselekményt hajtott végre két egyiptomi templomban. Nem sokkal később az al-Azhar nemzetközi békekonferenciát tartott, ahol a pápa, utalva a korábbi eseményekre, elítélte az erőszakot, nem csak, mint általános tény, hanem mint a hit kinyilvánításának formáját.

---

⁵² Robert Spencer: Pope Francis, the Pope of Islam. Youtube, JihadWatch, 2017.
<https://www.youtube.com/watch?v=dY6PvVki5Ng> (megtekintés dátuma: 2021.04.08)

⁵³ Aleteia: Pope Francis meets the grand imam of Al-Azhar for the third time. 2017.
<https://aleteia.org/2017/11/08/pope-francis-meets-the-grand-imam-of-al-azhar-for-the-third-time/>
(letöltés dátuma: 2021.04.11)

Történelmi eseménynek számít, hogy 2019-ben, a tolerancia évének jegyében, amelyet az Emirátusok hirdetett meg, Ferenc pápa elsőként látogatott el az Egyesül Arab Emirátusokba, mint a római katolikus egyház feje. Találkozott a koronaherceggel, a Sheikh Zayed mecsetbe és az Abu Dhabi katedrálisba is ellátogatott, valamint a Zayed sportcsarnokban misét celebrált. ⁵⁴ At-Tajjib sejjkel közös nyilatkozatban ismét elítélték az erőszakot és a terrorizmust, felhívták a figyelmet a békés együttélés fontosságára, az egyenlőtlenségekre és megkülönböztetésekre. A pápa programjából kiolvasható, hogy az (egyiptomi) muszlim közösség minden jelentős, szimbolikus épületét, intézményét meglátogatta, ezzel is jelezve, hogy minden tekintetben elismeri az iszlámot, annak vallási hagyományait, politikai szuverenitását és tudományát egyaránt.

II. János Pál pápa után Ferenc pápa is elutazott Marokkóba, ahol asz-szalámu alaikum köszöntéssel üdvözölte az egybegyűlteket. Kinyilvánította, hogy határozottan szembeszáll minden olyan elmélettel, amely a vallásokat terrorizmussal köti össze – legyen az keresztény, vagy muszlim, s azt az eltökéltségét, miszerint hidat kell építeni az emberek között. „A hiteles párbeszéd arra szólít minket, hogy ne becsüljük alá a vallási tényező jelentőségét annak érdekében, hogy hidat építsünk az emberek között és hogy sikeresen szembenézzünk az említett kihívásokkal. Különbözőségeink tiszteletben tartásával az Istenbe vetett hit elvezet oda, hogy elismerjük minden ember legfőbb méltóságát, valamint elidegeníthetetlen jogait.”⁵⁵

Újabb történelmi lépésre szánta el magát a pápa, amikor 2021. márciusában ellátogatott a Közel-Keletre, azon belül is Irak azon területére, amely korábban az Iszlám Állam tartott megszállás alatt, a 2014-es támadás során pedig keresztények veszítették életüket. Az Ibrilben tartott misén több ezren vettek részt, a koronavírus járvány okozta társadalmi félelem ellenére is. Mosul városában a lerombolt templomok romjai között imádkozott a hívekkel, s arról beszélt, az ott átélt megrázkódtatások nem csak a konkrét közösségre, de a következő generációkra is hatással lesz. Megerősítette azon meggyőződését, miszerint a testvériség tartósabb, mint a testvérgyilkosság, a remény erősebb, mint a gyűlölet és a béke tartósabb, mint a háború. Bagdadban elmondta, hogy

---

⁵⁴ Vatican News: Pope trip to United Arab Emirates: official program announced. 2019. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2018-12/pope-trip-to-united-arab-emirates-official-program-announced.html> (letöltés dátuma: 2021.04.11)

⁵⁵ Magyar Kurír: Ferenc pápa beszéde Rabatban: Marokkó híd Afrika és Európa között. 2019. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-rabatban-marokko-hid-afrika-es-europa-kozott> (letöltés dátuma: 2021.04.20)

véget kell vetni az erőszaknak és a szélsőségeknek, s hogy a keresztényeknek, hasonlóan a többi iraki polgárhoz, békében és félelmek nélkül kell élniük. Szimbolikus látogatást tett Ur városában is, ahol Ábrahám született, akit említ a judaizmus, a kereszténység és az iszlám is. ⁵⁶

A vallásközi versengés újabb és újabb mélypontra sodorhatja a két közösség kapcsolatát, olybá tűnhet, hogy nem a béke forrásai, hanem az erőszaké, ezért fontos, hogy elismerjék egymás különbségeit, és kompromisszumokat kötve bizton haladhassanak a békés együttélés és a közjó felé.

ÖSSZEGZÉS

A szakdolgozatban megfigyeltük az iszlám és a keresztény vallás sajátosságait, taglaltuk a dzsihádiszmust, mint a történelmet alakító tényezőt. Sorra vettük az egyes terrortámadásokat, amelyek újfent mélypontra sodorták a muszlimok és keresztények közti kapcsolatot, megméltelték a békés jövőre törekvést.

Világossá vált azonban, hogy a II. Vatikáni Zsinat óta a Nostra Aetate papírra vetése nagyban megváltoztatta az egyházi vezetők hozzáállását, különösen az egyre mérgesedő erőszakos események nyomán. Az emberi javakról általánosan elmondható, hogy amíg magunkénak tudhatjuk őket, nem is igazán mérjük fel annak valódi jelentőségét. S nincs ez máshogy a békével, megbecsültséggel és elfogadottsággal sem. Amint az a dolgozatban többször is említésre került, a nyugalmas, békés jövő eléréséhez mind a keresztényeknek, mind a muszlimoknak (de más tekintetben minden egyes nemzetnek és vallásnak) együttesen kell cselekedni, egymás felé közeledve.

A katolikus egyház részéről a Nostra Aetate megfogalmazásával elindult egyfajta békéltető folyamat, megalakult a Vallásközi Párbeszéd Tanácsa, VI. Pál, II. János Pál, XVI. Benedek és Ferenc pápa is szimbolikus látogatásokat tettek és tesznek, ahol mindig hangsúlyozzák a felebaráti szeretetet, az elfogadás fontosságát.

---

⁵⁶ BBC News: Pope Francis visits regions of Iraq once held by Islamic State. 2021
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-56309779> (letöltés dátuma: 2021.04.28)

A muszlimok a Common Word megírásával egy olyan platformot nyitottak meg, melynek égisze alatt folyamatossá lehetett tenni a párbeszédet, s amint látható, ez így is történt. Kétségtelen, hogy Ferenc pápa hozzáállása meglepő lehet a muszlim közösség számára is, de mindenképp pozitív kicsengésű az, hogy nyitottsággal fogadják. Ennek hatására azonban nem csak vallási vezetők szintjén, de a társadalomban is megindultak a változások. Németország példáját tekintve, a mecsetek építésével és a közösségek találkozása miatt reménnyel teli lehet azon várakozás, miszerint a javuló tendencia továbbra is megmarad, de globálissá kell tenni az oktatás és az igazságkeresés révén. Ehhez szükségesek a nemzeti nyelvekre lefordított vallási könyvek, iratok és dokumentumok, s a tudás igényének, ezáltal a kölcsönös megismerésnek és megértésnek igénye.

Nehéz projekciókat végezni arról, vajon az európai társadalom mennyit hajlandó engedni több évezredes hagyományaiból, az egyre növekvő muszlim jelenlét az egész kontinens önértelmezését megújíthatja. Kardinális elemmé válik az őshonos európaiak nyitottsága, az elfogadás képességének elsajátítása. A történelmi alapok már megvannak, az egyházi vezetők a felebaráti szeretet hirdetésével hatást gyakorolnak híveikre, s ezen az úton haladva, a társadalom hozzájárulásával elérhetővé válik a békésebb jövő, a hipotézisem pedig beigazolódik.

Felhasznált irodalom

A Common Word: Loving God and Neighbor Together: A Christian Response to a Common Word between Us and You. 2007 <https://www.acommonword.com/loving-god-and-neighbor-together-a-christian-response-to-a-common-word-between-us-and-you/> (letöltés dátuma: 2021.04.01)

Aiyar et al.: The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges. IMF Staff Discussion Note 16/02, 2016; 12. o. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1602.pdf> (letöltés dátuma: 2020.11.15)

Aleteia: Pope Francis meets the grand imam of Al-Azhar for the third time. 2017. <https://aleteia.org/2017/11/08/pope-francis-meets-the-grand-imam-of-al-azhar-for-the-third-time/> (letöltés dátuma: 2021.04.11)

All-Party Parliamentary Group on British Muslims: Islamophobia Defined. 2017, 9.o. <https://static1.squarespace.com/static/599c3d2febbd1a90cffdd8a9/t/5bfd1ea3352f531a6170ceee/1543315109493/Islamophobia+Defined.pdf> (letöltés dátuma: 2021.01.06)

Angenendt, Steffen et al.: Muslim Integration: Challenging Conventional Wisdom in Europe and the United States. Center for Strategic and International Studies, 2007. 48. o. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/legacy_files/files/media/csis/pubs/070920_muslimintegration.pdf (letöltés dátuma: 2020.11.22)

Anonymous: Az emberiség Isten keresése. Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc. International Bible Students Association, New York City, 1991; 235-283. o.

BBC News: Pope Francis visits regions of Iraq once held by Islamic State. 2021 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-56309779> (letöltés dátuma: 2021.04.28)

BBC News: What is jihadism? 2014 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30411519> (letöltés dátuma: 2020.11.04)

Békesy Lajos fordítása: Charta Oecumenica – Ökumenikus Charta. Irányelvek az európai egyházak bővülő együttműködéséhez. 2001. április 22. 1-9. o. <https://keskenyut.files.wordpress.com/2012/11/c3b6kumenikus-charta.pdf> (letöltés dátuma: 2021.03.15)

Berger, Maurits: A Brief History of Islam in Europe. Leiden University Press, 2014; 229-231. o. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/25892/1004191.pdf;jsessionid=380F31EE67229E04678AAE8AE0CAB531?sequence=1> (letöltés dátuma: 2020.11.05)

Bsoul, Labeeb Ahmed, PhD: Theory of International Relations in Islam. Quatar University, 2007; 73-75. o. <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=f8f53440-ccd9-4f80-b9cd-4e7395d782b1%40sessionmgr4008> (letöltés dátuma: 2020.11.04)

Collins, Charles: Pope seeks 'culture of encounter' during meeting with NFL legends. Crux, 2017. <https://cruxnow.com/vatican/2017/06/pope-seeks-culture-encounter-meeting-nfl-legends/> (letöltés dátuma: 2021.04.05)

Damoc, Adrian Ioan: Fortress Europe Breached: Political and Economic Impact of the Recent Refugee Crisis on European States. Academy of Economic Studies, Department of International Business and Economics, Bucharest, Romania, 2016. 21-22.o.

Dévényi Kinga: A dzsihád az iszlámban. Világtörténet 7. évfolyam, 2017. 297-324. o.

El-Menouar, Yasemin : Muslims in Europe. Integrated but not accepted? Bertelsmann-Stiftung Religion Monitor, 2017 https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/Study_LW_Religion-Monitor-2017_Muslims-in-Europe_Results-and-Country-Profiles.pdf (letöltés dátuma 2020.11.20)

Europe's Growing Muslim Population, 2017. Pew Research Center <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (letöltés dátuma: 2020.11.18)

Gerges, Fawaz A.: The Far Enemy: Why Jihad went global. 2015, 88.o. <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=d887a521-b3f8-445b-ad92-89e71aeecb3%40sessionmgr101> (letöltés dátuma: 2020.11.13)

II. János Pál pápa 1985-ös, fiatalokhoz intézett marokkói beszéde

http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1985/august/documents/hf_jp-ii_spe_19850819_giovani-stadio-casablanca.html (letöltés dátuma: 2021.02.10)

II. János Pál pápa homíliája és könyörgései 2000. nagyböjtjének első vasárnapján. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2000. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=62> (letöltés dátuma: 2021.02.12)

Jacobsen, Kurt & Kahn, Sayeed Hasan: Economic and Political Weekly. Vol. 40, No. 42, 2005, 4514-4517 o. https://www.jstor.org/stable/4417292?seq=2#metadata_info_tab_contents (letöltés dátuma: 2021.01.21)

Joseph, Yonette: British Man Pleads Guilty to Sending 'Punish a Muslim Day' Letters. New York Times, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/10/14/world/europe/uk-punish-a-muslim-day-letters.html> (letöltés dátuma: 2021.01.08)

Karnitschnig, Matthew: German far right fuels Muslim 'takeover' fears. Politico, 2018 <https://www.politico.eu/article/germany-islam-chemnitz-far-right-demonstration/> (letöltés dátuma: 2020.11.05)

Klausen, Jytte: Muslims Representing Muslims in Europe: Parties and Associations after 9/11.

Sinno, Abdulkader H.: Muslims in Western Politics. Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis, 2009; 100–101. o.

Korán 10:25 <https://quran.com/10/25> (letöltés dátuma: 2020.12.10)

Kozma Imre atya: „...az iszlám az integrációt egyszerűen tagadja”. 2015, Hirado.hu, M1 <https://hirado.hu/2015/10/27/kozma-imre-szerint-elkepezhetetlen-az-integracio-az-islam->

[szamara/](#) (letöltés dátuma: 2020.11.20)

Kuran, Timur: Economic and Political Effects of European Restrictions on Muslim Religious Freedom, 2014. Berkley Center <https://berkeleycenter.georgetown.edu/essays/economic-and-political-effects-of-european-restrictions-on-muslim-religious-freedom> (letöltés dátuma: 2020.11.15)

Kydd & Walter: The Strategies of Terrorism. 2006, 50-51. o.
https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/is3101_pp049-080_kydd_walter.pdf (letöltés dátuma: 2021.01.20)

Magyar Katolikus Egyház: A kereszténység és az iszlám <https://www.katolikus.hu/cikk/a-keresztenyseg-es-az-islam> (letöltés dátuma: 2021.02.04)

Magyar Kurír: Ferenc pápa beszéde Rabatban: Marokkó híd Afrika és Európa között. 2019.
<https://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-rabatban-marokko-hid-afrika-es-europa-kozott> (letöltés dátuma: 2021.04.20)

Magyar Kurír: XVI. Benedek pápa beszéde a regensburgi egyetemen. 2006.
<https://www.magyarkurir.hu/hirek/xvi-benedek-papa-beszede-regensburgi-egyetemen> (letöltés dátuma: 2021.03.29)

McCoy & McDonough & Roychowdhury: The Impact of Terrorism on Social Capital: Evidence from the 2015 Charlie Hebdo Paris shooting. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol. 82, 3. 2020, 19.o. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/obes.12343> (letöltés dátuma: 2021.02.02)

Munif, Abdul Fattah, Dr., a Magyarországi Muszlimok Egyháza kutatójának értekezése, Összevont nyílt találkozó, Budapest Mecset, 2012. <https://islam.com/islam-az-elet-vallasa/islam-es-nyugat/item/1311-a-dzsihad-valodi-jelentese>

Novus Ordo Watch: Yes, John Paul II really did kiss the Koran: The Evidence. 2018
<https://novusordowatch.org/2018/03/john-paul2-kissed-muslim-koran/> (letöltés dátuma: 2021.02.10)

Pew Research Center: Muslims in Europe: economic worries top concerns about religious and cultural identity. 2006 <https://www.pewresearch.org/global/2006/07/06/muslims-in-europe-economic-worries-top-concerns-about-religious-and-cultural-identity/> (letöltés dátuma: 2020.11.20)

Psychology: Outgroup Homogeneity definition <https://psychology.iresearchnet.com/social-psychology/group/outgroup-homogeneity/>

Ramlan & Tengku Erwinsyahbana & Nurul Hakim: The Concept of Jihad in Islam. IOSR Journal of Humanities and Social Science, Volume 21, Issue 9, Ver. 7. September, 2016, 35-41. o.
<https://osf.io/preprints/inarxiv/8gb35/>

Rostoványi Zsolt: Az iszlám és a 21. század. Kihívások és válaszok. L'Harmattan kiadó, 2020

SalamWeb Today: The Great Muslim Military Leaders: Musa Ibn Nusayr. 2020
<https://today.salamweb.com/the-great-muslim-military-leaders-musa-ibn-nusayr-the-conqueror-of-maghreb-and-andalusia/> (letöltés dátuma: 2020.11.05)

Salerno, Daniele: The politics of response to terror: the reshaping of community and immunity in the aftermath 7 July 2005 London bombings. Taylor & Francis Group, Social Semiotics Vol. 27, No. 1, 2017, 81-94.o <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=3a8fa513-eefd-471d-8511-464e68aaf18e%40sdc-v-sessmgr01> (letöltés dátuma: 2021.01.21)

Spencer, Robert: Pope Francis, the Pope of Islam. Youtube, JihadWatch, 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=dY6PvVkI5Ng> (megtekintés dátuma: 2021.04.08)

Szent-Iványi Ilona: Az egyezkedés lehetőségei. Adalékok a keresztény-izlám vallásközi párbeszéd legújabb történetéhez. Evangélikus Hittudományi Egyetem Doktori Iskola, 2011 http://tudastar.unitarius.hu/dok/Doktori-Disszertaciok/Szent-Ivanyi_Ilona.pdf (letöltés dátuma: 2021.04.01)

Tell MAMA Annual Report: Normalizing Hatred. 2018, 6.o. <https://tellmamauk.org/wp-content/uploads/2019/09/Tell%20MAMA%20Annual%20Report%202018%20-%20Normalising%20Hate.pdf> (letöltés dátuma: 2021.01.18)

The Royal Aal Al-Bayt Institute for Islamic Thought: A Common Word Between Us and You. English Monograph Series, Book No. 4, 2009. 1-12.o. https://rissc.jo/docs/Common_word.pdf (letöltés dátuma: 2021.03.30)

Traynor, Ian & Molenbeek: The Brussels borough becoming known as Europe's jihadi central. The Guardian cikk, 2015 <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/15/molenbeek-the-brussels-borough-in-the-spotlight-after-paris-attacks> (letöltés dátuma: 2021.01.06)

Vatican News: Pope trip to United Arab Emirates: official program announced. 2019. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2018-12/pope-trip-to-united-arab-emirates-official-program-announced.html> (letöltés dátuma: 2021.04.11)

Vatikán: Adress of His Holiness Benedict XVI to the Ambassadors of countries with a muslim majority and to the Representatives of muslim communities in Italy. 2006 https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060925_ambasciatori-paesi-arabi.html (letöltés dátuma: 2021.03.29)

Willingham, Matt: What is 'Punish a Muslim Day'? Preemptive Love blog, 2018 <https://preemptivelove.org/blog/punish-a-muslim-day/> (letöltés dátuma: 2021.01.11)

Wolfson, Harry Austryn: Greek Philosophy in Philo and the Church Fathers. In Arnyold Toynbee: The Crucible of Christianity: Judaism, Hellenism and The Historical Background to the Christian Faith. London: Thames and Hudson, 1969. 309-316.o. https://www.academia.edu/38393700/Harry_Austryn_Wolfson_Greek_Philosophy_in_Philos_and_The_Church_Fathers_in_The_Crucible_of_Christianity_Judaism_Hellenism_and_The_Historical_Background_to_the_Christian_Faith_London_Thames_and_Hudson_1969_309_316?email_work_card=view-paper (letöltés dátuma: 2020.11.04)

Zemni, Sami: Islam, European Identity and the Limits of Multiculturalism. In: W. A. R. Shadid – Van Koningsveld P. S. (red.): Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of the European Union. Leuven, Peeters 2002; 158–173. o.